

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' חוקת תשע"ט | גליון מס' 142

כתיבה: הרב מרדכי גור | עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

קידוש בבית-הכנסת

קידוש בבית-הכנסת - צריך לקדש בביתו שנית? | "קידוש במקום סעודה" - באלו מאכלים? | האוכל פירות לאחר הקידוש | האם שוכלים מתמרים - האם יצא ידי חובה? | ומהי ההלכה באכילת אורז וחמין? | האם צריך להסמין את הסעודה בביתו? | האם המילוי מצטרף לשיעור חשוב?

לענין אכילת פירות שנחשב לקבע. אולם בשולחן ערוך לא משמע כך, שכתב רק פת ויין, ובכלל זה גם פת הבאה בכיסנין שהיא מחמשת מיני דגן, אבל לא בפירות.

וכך יש לבאר בדברי השערי תשובה (סוף סי' רפט) שהאוכל פת הבאה בכסנין חשיב קידוש במקום סעודה, אבל מיני תרגימא וקפה לא מהני, ותרגימא היינו פירות. ויש מי שרצה להגיד בדבריו שהוא מתכוון לשלול דייסא, אבל לאו דוקא, ובאמת אף פירות וכדו' אינם מועילים ל"קידוש במקום סעודה", ואם עושים קידוש והציבור אוכל רק פירות, אינו מועיל, אלא צריך לאכול כזית פת, או כזית עוגה, או לשתות רביעית יין.

תמרים

בכלל פירות שאינם נחשבים כסעודה לענין "קידוש במקום סעודה", גם תמרים אינם מועילים ל"קידוש במקום סעודה", אף אם יאכלו מהם בכמות גדולה. ואף שהתמר משביע, כמבואר בגמרא (ברכות יב"ע) שם דנו לענין ברכה לאחריהם, ובשו"ע (סי' רח סי"ז) פסק שאם טעה ובירך אחר התמרים ברכת המזון, יצא ידי חובה, כי התמרים משביעים. וכן אם בירך עליהם בברכה אחרונה ברכת 'על המחיה' יצא ידי חובה בדיעבד, כפי שכתב מרן החיד"א (ברכי יוסף ומחזיק ברכה סי' רח סק"ז), אף שאינם מחמשת מיני דגן.

אלא שכל זה לגבי הברכה, אך לא להחשיבם כסעודה לענין "קידוש במקום סעודה", ולכן אם עשה קידוש ואכל תמרים, אפילו בשיעור גדול, אינו נחשב "קידוש במקום סעודה" וכאילו אכל ללא קידוש, ודוקא פת ועוגה כזית או רביעית יין, רק הם נחשבים כסעודה לענין "קידוש במקום סעודה".

אורז וחמין

וכמו כן לגבי אכילת אורז, וכן חמין וכיו"ב, אינם מועילים כדי להחשיבם כסעודה לענין "קידוש במקום סעודה", אף אם יאכלו מהם בכמות גדולה. שדוקא בפת ועוגה שהם מחמשת מיני דגן, וכן רביעית יין, יוצאים בהם ידי קידוש.

שאלה: מצוי כיום בשבתות חתן וכיו"ב שבעלי השמחה עורכים קידוש בבית הכנסת, ומכבדים את הקהל לברך על פירות ומגדנות, ובכדי שיוכלו לאכול, עושים קידוש לפני כן. האם יוצאים ידי חובת קידוש באופן כזה?

"קידוש במקום סעודה" - באלו מאכלים?

תשובה: מרן בשולחן ערוך (סי' רעג ס"ה) הביא דברי הגאונים דהא דקיימא לן "אין קידוש אלא במקום סעודה", אם אכל דבר מועט (דהיינו כזית פת), או שתה כוס יין - שחייב עליו ברכה אחרונה - יצא ידי חובת קידוש במקום סעודה, ויכול לגמור סעודתו במקום אחר, ודוקא אם אכל לחם ושתה יין, אבל לא אם אכל פירות.

והטעם שרק בפת נחשב סעודת שבת, כי "לחם לבב אנוש יסעד" (תהלים קד טו), וגם היין סועד ומשמח, כמבואר בגמרא (ברכות לה ע"ב), משא"כ פירות ושאר משקים, אפילו אם היו חומר מדינה [משקה חשוב שרגילים לשתות באותה מדינה כפי שרגילים לשתות יין (שו"ע סי' רצו ס"ב)], אינם סועדים את הלב, ולכן אינם נחשבים כסעודה. וכן מבואר במגן אברהם (סי' רעג ס"ק יא), ובאליה רבה (ס"ק יב).

ובכלל זה עוגה העשויה מחמשת מיני דגן, כיון שבדיעבד יוצאים באכילתה ידי חובת סעודת שבת, אם כן נחשב גם לענין "קידוש במקום סעודה". וא"כ כזית פת וכזית עוגה, ורביעית יין, נחשבים לקידוש במקום סעודה.

ובשו"ת גינת וורדים - לרבי אברהם הלוי (או"ח כלל ג סי' יב) בתחילה רצה לדייק מלשון הגאונים שדוקא לחם, אבל פת הבאה בכסנין לא, אך שוב כתב שמכיון שהגאונים הקילו בשתיית כוס יין, יש לנו לומר מסברא דאף פת הבאה בכסנין מועיל ולא גרוע מכוס יין. וכל שכן בקידוש של יום שהוא קל יותר מקידוש הלילה.

אכילת פירות בלבד

בשלטי הגבורים (פסחים כ"ע"א) התיר גם בפירות, כשאוכל שיעור כזית, וטעמו מפני ששבת היא חשובה וקובעת, שאפילו אכילת עראי נחשבת קבע לענין מעשר (ביצה לד ע"ב), אם כן הוא הדין גם

דעת המקילים אף באכילת פירות

אמנם הריא"ז (פסחים פ"י ה"ט) כתב שאם אוכל מיני מגדים אחר הקידוש, חשיב שפיר קידוש במקום סעודה, לפי שכל סעודת שבת חשובה היא. ובספר שולחן גבוה (סימן תעג ס"ק נו) הביא דברי הריא"ז, וכתב שמכאן סמך למנהג שנהגו לקדש בחצר בית הכנסת, ואוכלים ביצים מצומקות ושותים שכר, ואחר כך הולכים לביתם ואוכלים סעודת שבת, על סמך קידוש זה, ויש להם על מה שיסמוכו.

ויש לכך סמך גם מדברי השבלי הלקט (סי' שדמ) שהביא בשם רבינו אביגדור כ"ץ, שאכילת עראי דשבת ויום טוב חשיבא קבע, לענין סוכה, והוא הדין בידן. גם הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק (או"ח סי' יב) כתב לחזק סברת הריא"ז.

העיקר כדעת מרן בשו"ע

אבל בגינת ורדים (הנ"ל) כתב לפקפק על דברי הריא"ז הנ"ל, שלא לכל מילי אמרינן דסעודת עראי בשבת חשיבא סעודת קבע. ומה שאמרו בגמרא הוא לענין מעשר, אך לא לענין סעודת שבת. ולדינא אין לנו אלא דברי מרן השו"ע שדוקא לחם או יין חשיבי במקום סעודה, אבל פירות לא. וכפי שכתבו המגן אברהם והאליה רבא ועוד, שהעיקר כמו שכתב מרן בשו"ע.

האם צריך להסמיך את הסעודה בביתו?

בשו"ת בית שערים (או"ח סי' צו) כתב לחדש שאף הגאונים שכתבו שמועיל רביעית יין להחשב כמקום סעודה, לא כתבו כן אלא באוכל אחר כך סעודת שבת כדינו בפת, דאז אמרינן שכיון שאין הפסק בין הקידוש לסעודה ואוכל הסעודה לאלתר, שפיר דמי. אבל אם אינו אוכל סעודה אחר כך כלל, לכולי עלמא אינו מקיים סעודת שבת בשתיית יין לבד, אפילו שיעור רביעית, ובודאי שגם הגאונים מודים שאינו נחשב "קידוש במקום סעודה" בשתיית יין לבד.

אולם אין דבריו נכונים להלכה, שהרי מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' רכג ס"ו) כתב להדיא שהמנהג פשוט ברוב המקומות בשבת, שאחר שמקדשים קידוש-ארבא (בבית הכנסת, או בחדר הסמוך לבית הכנסת) אוכלים עוגות, ומברכים ברכת 'בורא מיני מזונות' וברכת מעין-שלש, ורק לאחר זמן שהולכים לביתם סועדים סעודת שבת, יוצאים בכך ידי חובה. וכן יש לדייק מדברי הטור והשו"ע, שדוקא פירות אינם מועילים, אבל פת כיסנין יוצאים בו ידי קידוש במקום סעודה, ושכן פשט המנהג ברוב המקומות ביום שבת, שמקדשים ואוכלים כזית פת כיסנין ומברכים מעין שלש, ואחר זמן סועדים. וכן כתבו האחרונים דבפת כסנין שפיר דמי. נמצא שהמנהג פשוט שלא כדברי הבית שערים.

ולכן, כאמור, המקדש אחר התפילה על דעת לאכול סעודה לאחר מכן במקום אחר, צריך הוא לאכול במקום הקידוש עוגה או קוגל

וכיו"ב בשיעור כזית, שהוא 27 גרם, או שישה רביעית יין, ורק אז נחשב במקום סעודה. אך אם בדעתו לאכול פחות משיעור כזית או לשתות פחות משיעור רביעית יין, אין הקידוש מועיל ולא יטעם כלום, והרי זה כאילו לא קידש.

האם המילוי שבעוגה מצטרף?

מה שאמרנו שרק אם אוכל שיעור 27 גרם, היינו מהבצק בלבד, ללא צירוף המילוי, כגון קרם, גבינה, תפוז"א וכדו', דכל שלא נילוש ביחד עם הבצק, לפי הספרדים אין המילוי נחשב להשלמת השיעור לכזית.

דבר זה נלמד מדין הקובע סעודתו על פת הבאה בכסנין, שהאוכל למעלה מ-200 גרם (והוא בערך 210-204 גרם) פת הבאה בכסנין, נחשב לקביעת סעודה וצריך ליטול ידיו ולברך 'המוציא' וברכת המזון. ושם נחלקו הפוסקים לגבי המילוי שבמאפה, מצטרף לחישוב שיעור קביעות סעודה.

הדעות השונות בדברי הפוסקים

בשו"ת פני יצחק - להגאון רבי יצחק אבולעפייא (ח"א אות קנט) כתב שאם קבע סעודתו על פת הבאה בכסנין, אף על פי שאוכל עמו בשר, ולולי שאכל גם את הבשר לא היה שבע, אפילו הכי יברך 'המוציא' וברכת המזון. וכך משמע מהמגן אברהם (סימן קסח).

אולם מרן החיד"א (ברכי יוסף אות ו) כתב שלמעשה צריך עיון האם המילוי מצטרף. ולכן כתבו הפוסקים שספק ברכות להקל ואין המילוי מצטרף לשיעור קביעות סעודה.

וכן בכף החיים (סי' קסח ס"ק מז) כתב שאף על פי שיש פוסקים שכתבו כדברי המגן אברהם שהמילוי מצטרף לשיעור כזית, מכל מקום אין העולם נוהגים כן, אלא כמו שמשמע מסתמות דברי הטור והשו"ע שכל שלא אכל כשיעור שלש ביצים מהעיסה, אף שאכל עמו שאר מאכל אחר, כגון בשר וכיו"ב ושבע, אין לברך אלא ברכת 'מעין שלש'. הרי שסובר שהמילוי אינו מצטרף לשיעור כזית, ולא לשיעור קביעות סעודה לברכת המזון.

גם הג"ר בן-ציון הלוי ל'כטמן - רבה של ביירות בירת לבנון - בספרו בני ציון (סימן קסח ס"ק ט) הביא דברי המגן אברהם, וכתב לחלוק עליו, דבעינן שיהיה שבע מהעיסה ולא מהמילוי שבפנים, וכתב שכן מוכח מספר האשכול ועוד.

הלכה למעשה

ולכן אין לברך 'המוציא' וברכת המזון כשאכל פחות משיעור 204 גרם ואין לצרף עמו את שאר המאכלים. וכן לענין "קידוש במקום סעודה", שאוכל עוגה שרק עם המילוי הוא בשיעור כזית, אינו מועיל, אלא צריך שיהיה מהעוגה עצמה, ללא המילוי, שיעור כזית שהוא 27 גרם.

'פינת ההלכה' של מרן הראשון לציון שליט"א משודרת בכל יום שישי בשעה 15:45 - 'כאן-מורשת' ניתן להאזין גם בקו 'בית יצחק': 0772-660-880 בשידור חי וחוזר

להנצחות (להצלחות, לרפואות ולעילוי נשמות) ולקבלת הגליון במייל: yk3121405@gmail.com | כל הזכויות שמורות ©